

ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია

აკაკი წერეთლის რეცეფცია აკა მორჩილაძის ნარატივში
(„ქართულის რვეულები“)

ნესტან კუტივაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
nestani.kutivadze@atsu.edu.ge

აკა მორჩილაძე თანამედროვე ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი გამოკვეთილი წარმომადგენელია, რომლის თხზულებებში ძალზე საგულისხმოდ რეპრეზენტირდება საქართველოს წარსული, არაერთი ისტორიული პიროვნების მხატვრული პორტრეტი კონკრეტული თარიღებისა და ფაქტების დოკუმენტური სიზუსტით თხრობის გარეშე იქმნება. „ქართული რვეულები“ ამ ხასიათის წიგნია. სტატიაში დეტალურადაა გაანალიზებული საუკუნოვან რეტროსპექტივაში როგორ აქტივობს XIX საუკუნის გამოჩენილი ქართველი პოეტისა და საზოგადო მოღვაწის აკაკი წერეთლის ფიგურა ისეთ კულტურულ დისკურსში, როდესაც ავტორი მიზნად არ ისახავს კონკრეტულად მის შესახებ შექმნას დამოუკიდებელი ოპუსი. აკა მორჩილაძის ამ ნარატივიმა მკაფიოდ წარმოაჩინა, რომ აკაკის ფიგურა გვერდაუვლელია მთელი მისი მოღვაწეობის განმავლობაში და არ არსებობს პერიოდები, როდესაც ის ნაკლებ აქტიური ან გამდგარი იყოს საზოგადოებრივ-კულტურული მოვლენებისაგან. ტექსტში ფრაგმენტებით გამორჩეული შემოქმედის თითქმის მთლიანი პორტრეტი იხატება.

საკვანძო სიტყვები: ფრაგმენტი, დეტალური, პოსტმოდერნიზმი, ნარატივი, რეფლექსია.

აკა მორჩილაძე ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული და წარმატებული თანამედროვე ქართველი მწერალია, რომელმაც მოახერხა მისი ტექსტები, ძირითადად პოსტმოდერნისტული ესთეტიკით შექმნილი, მიმზიდველი და საინტერესო იყოს სხვადასხვა გემოვნების მკითხველისათვის, რომ აღარაფერი ვთქვათ კრიტიკულ დისკურსზე. ლიტერატურათმცოდნეთა თვალსაწიერში თავისი პირველი ნაწარმოებების გამოქვეყნებისთანავე მოექცა მწერალი და სხვადასხვა თაობის მკვლევართა მიერ არაერთი საგულისხმო წერილიც გამოქვეყნდა მისი შემოქმედების მხატვრულ თუ მსოფლმხედველობრივ თავისებურებებთან დაკავშირებით (ბრეგვაძე 2008; ავალიანი 2000; კალანდია 1999; პაიჭაძე... 2006; ხარბედია 2011; ქასრაშვილი 2010 და სხვ.) თემატური თვალსაზრისით, აშკარაა, რომ პროზაიკოსი XIX-XX საუკუნეების მხატვრულ ისტორიას ქმნის კონკრეტული თარიღებისა და ფაქტების დოკუმენტური სიზუსტით თხრობის გარეშე. იგი ასახავს მოვლენის არსს, პიროვნების ხასიათს, რადგან ეს რაკურსია მისთვის, როგორც შემოქმედისათვის, მთავარი

6. კუტივაძე

მაშინაც კი, როდესაც საკმაოდ ცნობილ ისტორიულ ფაქტს ან პერსონას შეეხება. ამ გზით, არცთუ იშვიათად, იქმნება მრავალწახნაგოვანი პორტრეტი, რა თქმა უნდა, ავტორის პრიზმიდან დანახული, რაშიც ერთგვარი ინტრიგაც შეიძლება იყოს ჩადებული.

„ქართულის რვეულები“ ამ ტიპის წიგნია. მასში XIX საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივ-კულტურული ყოფის ფრაგმენტებია წარმოდგენილი და ავტორი მას სურათებს უწოდებს. მწერალი გვიჩვენებს XXI საუკუნიდან როგორ განიცდება, განისჯება, ინტერპრეტირდება ეს მრავალგვაროვანი და წინააღმდეგობრივი დრო. რა თქმა უნდა, მკითხველს ცნობისმოყვარეობას უმძაფრებს ზოგჯერ საკმაოდ, ზოგჯერი კი, ნაკლებად გავრცელებული შეხედულებების მიმართ ავტორის დამოკიდებულება, მისი სუბიექტური რეფლექსია, მით უფრო, რომ წიგნი საყოველთაოდ ცნობილ მოვლენებსა და მოღვაწეებს აცოცხლებს.

„ერთი ხნის წინათ ბევრს ვკითხულობდი ასი წლის წინანდელი ქართველების მოგონებებსა და ჩანაწერებს. იმ წაკითხულიდან რაც დამეღეპა თავში, იმის ერთი ნაწილი ასეთი გამოდგა. ეგებ ნაწერებში ბევრი რამ ზუსტი არ იყოს, მაგრამ ამბად ასე დამრჩა გონებაში და აღარ გამოვედევნე. მთავარი ხომ მაინც ის არის, რაც გულს სამუდამოდ დააჩნდება“ (მორჩილაძე 2014: 5),- წერს აკა მორჩილაძე წიგნისათვის დართულ წინასიტყვაობაში. ასეთი შესავალი ძალზე მკაფიოდ აჩვენებს, რა ტიპის ნარატივს გვთავაზობს ის, მიმართულებასაც აძლევს მკითხველის მოლოდინის ჰორიზონტს და ამასთანავე გასაღებსაც, როგორ წაიკითხოს ტექსტი.

„რვეულებში“ ცალკე თავი არ ეძღვნება აკაკი წერეთელს, მაგრამ იმთავითვე წარმოდგენილი იყო აკაკის საუკუნეზე თხრობა დაწყებულიყო ან დასრულებულიყო ისე, რომ მგოსნის ხატი არ დაფიქსირებულიყო.

ბეჯითი კითხვის მეთოდით ჩვენ შევეცადეთ დაგვირგებოდით საუკუნოვან რეტროსპექტივაში როგორ აქტივობს აკაკი წერეთლის ფიგურა ისეთ მოცემულობაში, როდესაც ავტორი მიზნად არ ისახავს ამ ერთ-ერთი უდიდესი ქართველი მოღვაწის შესახებ შექმნას დამოუკიდებელი ოპუსი.

წიგნი ძველ თავადზე თხრობით იწყება. გასაკვირი არაა, რომ პირველივე გვერდზე ლუარსაბ თათქარიძე - „მოგონილი თავადი“ და ილია ჭავჭავაძე ჩნდებიან. მწერალს აქვე იმერელი ძველი თავადების სიმბოლოდ როსტომ წერეთელი - აკაკი წერეთლის მამა - შემოჰყავს, აკაკისავე ჩანაწერებიდან აცოცხლებს მის სახეს, ცხოვრების წესს, რომ შექმნას იმ ყოფის ტიპური სურათი, რომელიც რუსეთის შემოსვლისას იყო საქართველოში და, რომელიც აუცილებლად უნდა დასრულებულიყო. ეს თავი ალექსანდრე ჯამბაკურ-ორბელიანს ეძღვნება. მისი ხასიათის ერთ-ერთი შტრიხის გახსენებაც აკაკის პირველ ლექსებთან არის დაკავშირებული და შეეხება „ცისკარში“ დაბეჭდილ

პირველ პუბლიკაციას. ამ უკანასკნელს განსაქიქებლად მესტვირულს უწოდებდნენ. ჯამბაკურ-ორბელიანის ცნობილი ფრაზა - „როგორც წერეთელს, გადაგებვევი და როგორც აკაკის, გაკოცებო“ (მორჩილაძე 2014: 16)-რა თქმა უნდა, შთამბეჭდავია თავისი მახვილგონივრულობით, მაგრამ მაინც ახალგაზრდა შემოქმედის მხარდაჭერის გამო გვამახსოვრდება.

აკაკი წერეთლის ცხოვრებისეული პასაჟები მორჩილაძის ნარატივში წინა პლანზე წამოიწევს საქართველოს ისტორიის გარდამტეხ ეტაპებსა თუ კულტურულ მოვლენებზე საუბრისას, საყოველთაოდ ცნობილი პიროვნებების გახსენებისას, ეროვნულ ღირსებასთან დაკავშირებული დეტალების გაანალიზებისას. „აკაკი წერეთელი, რომელიც ვორონცოვის მმართველობისას ბავშვი იყო, მისი დიდი პატივისმცემელი გახლდათ და ამბობდა, გრაფი პეტერბურგს თვალს უხვევდა, ჩვენ ვუყვარდით და ჩვენ გვიკეთებდა კარგსო. მერე აკაკიმ პოემაც კი დაწერა - „ვორონცოვი“, - აღნიშნავს მორჩილაძე (მორჩილაძე 2014: 44). ამგვარად, კვლავ გაჩნდა აკაკის ხატი მწერლის ცნობიერებაში, როდესაც ის თბილისში ოპერის გახსნის შესახებ მოგვითხრობს. მწერალი აკაკის ბავშვობით ხსნის იმ იმედთან დამოკიდებულებას, „დამეხსენი ჩრდილოელს“ ავტორი რომ იჩენდა რუსეთის მიმართ კავკასიის მეფისნაცვლის მიხეილ ვორონცოვის (1844-1854) თბილისში ყოფნის პერიოდში.

არანაკლებ აქტიურად გამოვლინდა აკაკის ფიგურა მწერლის მეხსიერებაში გაზეთ „კავკაზის“ რედაქტორ ველიჩკოსთან დაკავშირებულ ისტორიაშიც. ზოგადად ქართველების მოყვარული ეს რუსი ჟურნალისტი და პოეტი ილიასა და აკაკისთან ერთად ქეიფში აღმოჩნდა მაშინ, როდესაც ისინი ერთმანეთს არ ელაპარაკებოდნენ და ლექსი წარმოთქვა, „ღმერთმა შეარიგოს ეს ორი ქართველი ტიტანო“ (მორჩილაძე 2014: 55). შესაძლებელია ეს ფაქტი ყოველდღიურობაში ჩაკარგულიყო, რომ არა გაცხარებული აკაკის აღშფოთება. რამე სახის უთანხომება მასა და ილიას შორის არ ცვლიდა იმ ფაქტს, რომ ორივენი ეწინააღმდეგებოდნენ რუსების ყოფნას საქართველოში. პირადულისა და საქვეყნოს ასეთი განცალკავება, ბუნებრივია, სამუდამოდ იბეჭდება მეხსიერებაში და იოლად იჩენს თავს ეროვნული ღირსების ამსახველ არაერთ დისკურსში.

ცხადია, XIX საუკუნის ყველაზე წამიერი რეტროსპექტივა წარმოუდგენელია ილია ჭავჭავაძის მონუმენტური ფიგურის გარეშე. ამ შემთხვევაში უკვე აღარ არსებობს დიდი და მცირე თემები, ყველა რაკურსი ერთნაირად მნიშვნელოვანია. სათაურსაც შესაბამისად შეურჩევს ავტორი ამ მონაკვეთს - ილია სახლში და სამსახურში. ილიას ყოველდღიურობაზე წერისას იმთავითვე იკვეთება აკაკის არაერთი სახასიათო დეტალი. მათ შორის, ლიზა მარჯანიშვილისათვის (აღსანიშნავია, რომ სწორედ მას ეძღვენება ილიას ერთ-ერთი გახმაურებული სატრფიალო ლექსი - „გახსოვს, ტურფავ...“ (ჭავჭავაძე

6. კუტივაძე

1987:112)) ილიას მიერ მიცემული პირობის დარღვევაც, რაზეც, აკაკის აზრით, თავდუბო გურამიშვილის სიმდიდრემაც იქონია გავლენა. იმას, რომ ამ ჭორის გამავრცელებელთა შორის აკაკისაც მოიხსენიებენ, მორჩილადის თქმით, იმით აიხსნება, რომ გურამიშვილის მსგავსი ძველი ყაოდის თავადები აკაკის არ უყვარდა.

როდესაც ილიასა და მისი მეგობრების იუმორსა და ოხუნჯობაზე ჩერდება აკა მორჩილადე, სრულიად ლოგიკურად წინა პლანზე წამოიწევს აკაკისათვის ასე მომადლებული ეს უნარიც და ის კრიტიკული წერილიც, ილიას „ივერიამ“ რომ გამოაქვეყნა თედო სახოკიას მიერ გამოცემულ წიგნთან - „აკაკის ოხუნჯობანი“ - დაკავშირებით. „აკაკის ხუმრობა ყველას მოგვწონს, მაგრამ აკაკის ხუმრობა ბაზრის ხუმრობასავით არ არის და ასეთად არ უნდა გადააქციო“, - ეს იყო ილიას პოზიცია (მორჩილადე 2014: 63), შეფასება, რომლის გამოც იგი ვერ ეგუებოდა სახოკიას მიერ გამოცემულ წიგნს. მართალია თუ არა ამგვარი მიდგომა, ეს სხვა საკითხია, მაგრამ ფაქტია ილიას სხვაგვარი დამოკიდებულება ჰქონდა აკაკისთან და მას უნდოდა, მისი ფრაზები უფაქიზეს ნიუანსამდე ყოფილიყო აღქმული და არა ზედაპირულად, რაც შესაძლებელია გახალხურებას და გავრცელებას მოჰყოლოდა.

აკა მორჩილადის ცნობიერებაში ილიასა და აკაკის სახელები დაწყვილებულია, როგორც ნარდის მოთამაშეებისა. უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგადად ილიასა და აკაკი სახელები დაწყვილებულია ქართველი ერის ცნობიერებაში. ამის დასტურად საკმარისია გავიხსენოთ აკაკი ბაქრაძის წიგნი - „ილია და აკაკი“ (ბაქრაძე 1992), ასევე, ილიასა და აკაკიც ცნობილი სკულპტურა თბილისის პირველი კლასიკური გიმნაზიის წინ (ავტორი, მოქანდაკე: ვალენტინ თოფურიძე. ივერიელი, ფოტო არქივი ელ რესურსი: <http://dSPACE.nplg.gov.ge/handle/1234/207863>). მეტიც მას ასეთი ტანდემი საშუალებას აძლევს გამოკვეთოს ორი გენიალური შემოქმედის განსხვავებული ტემპერამენტი. თამაშშიც ძალიან მოზომილი ილია ჭავჭავაძე და უფრო „იბზლის თამაშების“ მიმდევარი აკაკი, რომელიც, პავლე ინგორყვას მოგონებით, ყოველთვის აგებდა ილიასაგან განსხვავებით. ამავე მიზეზით აკაკი სანდრო შანშიაშვილის მოგონების გმირიცაა. შანშიაშვილმა აღბეჭდა წაგებული აკაკი, ნისიაზე რომ არ ენდობოდნენ. „სანდრო შანშიაშვილისათვის აკაკი არ იყო უბრალოდ მოთამაშე, ისე, როგორც იქ მყოფი ხალხისთვის“, - წერს მორჩილადე (მორჩილადე 2014: 65). ეს პასაჟი დიდი ადამიანების დრამატიზმსაც შესანიშნავად აჩვენებს, მუდმივად „ჩვეულებრივ“ მოკვდავებად რომ აღიქვამენ თანამედროვენი და ამის შესაბამისადაც ექცევიან. მან კი, ვინც მისი ფასი კარგად იცოდა, წაგებული თანხა შესთავაზა. აკაკიმაც მიიღო შეთავაზება. რა თქმა უნდა, ავტორი თხოვრებას ილიას შესახებ აგრძელებს, მაგრამ მკითხველისათვის იოლად შესამჩნევია, რომ ეს ტანდემი ამ შემთხვევაშიც გაცილებით ღირებულია, ვიდრე თამაშით გატაცებული სხვა

პიროვნებები. თუნდაც ისინი, ვისთანაც ილია თამაშობდა და აგებდა კიდეც. ვფიქრობ, საერთოდამ ამ რამდენიმე ფრაგმენტმა კარგად გამოკვეთა ამ ორი გამორჩეული მამულიშვილის ადამიანური მხარეები, რომლებიც ყოველთვის უკანა პლანზე გადადიოდა, როდესაც საქმე საქვეყნო თუ საზოგადოებრივ-კულტურულ მოვლენებს შეეხებოდა.

როდესაც XIX საუკუნის საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებას გვინდა გავადევნოთ თვალი, გამოჩენილი ქართველი საზოგადო მოღვაწისა და პუბლიცისტის დიმიტრი ყიფიანის ფიგურა, მისი თავგანწირვა (ეგზარხოსის წინააღმდეგ გალაშქრება), გადასახლება და სიცოცხლის ფასად რომ დაუჯდა, ყოველთვის განსაკუთრებული რეზლექსიის საგანი ხდება და მასთან ერთად აკაკი წერეთლის „განთიადი“ იქცევა ერთგვარ ნიშანსვეტად, რომლითაც ლექსის ყალიბში გადადის ამაღლებულისა და მშვენიერის ესთეტიკური ფენომენი. აკა მორჩილაძემ ამ შედეგს აკაკის კიდეც ერთი საყურადღებო ნაწარმოები - „ხანჯალს“ დაუწყვილა. ამ გზით გააცოცხლდა მოარული ამბავი იმის შესახებ, რომ ეს ლექსი ქართველთათვის ძალიან კრიტიკულ დროს გაკრული ყოფილა კედლებზე და მხნეობას მატებდა ერს. ამ თვალსაზრისით, მართებულია აკა მორჩილაძის შენიშვნა, რომ მნიშვნელობა არ აქვს, როდის დაიწერა ეს ლექსი, რადგან ამ შემთხვევაში უფრო ღირებულია ის, თუ რა ზემოქმედება ჰქონდა კონკრეტულ ტექსტს, როგორ აღიქმებოდა ის და როგორი იყო მის მიმართ მკითხველის რეზლექსია.

წიგნში ცალკე ოპუსი ეძღვნება XIX საუკუნის ცნობილ საზოგადო მოღვაწესა და პედაგოგს იაკობ გოგებაშვილს, რომლის პორტრეტის ერთ-ერთ დაუვიწყარ შტრიხად, აკაკის მოგონების წყალობით, სამუდამოდ იქცა გუბებზე შემოვლით და საგანგებოდ ფრთხილად მოსიარულე „დედა ენის“ შემქმნელი. მორჩილაძეც, გასაკვირი არაა, რომ გვერდს ვერ უვლის ამ სურათს (მორჩილაძე 2014: 80). ნიშანდობლივია ერთი დეტალიც: იაკობ გოგებაშვილის ხელგაშლილობის დასტურად, როდესაც სხვა ავტორს - შიო მღვიმელს - იმოწმებს მწერალი, ამ შემთხვევაშიც აკაკი წერეთელთან დაკავშირებული ფაქტი ამოტივტივდება. რუსეთში ცოლ-შვილთან მყოფ აკაკის ი. გოგებაშვილი სწორედ მღვიმელის დახმარებით უგზავნიდა თურმე ფულს (მორჩილაძე 2014: 85). ამგვარი დეტალები კარგად აცოცხლებს თავად ეპოქას, წარმოაჩენს ამ დროის მოღვაწეთა არაერთ პიროვნულ ნიშან-თვისებებს, რომლებიც დალექილია ამგვარ ყოფით ეპიზოდებში.

კანონზომიერია, რომ ავტორის ინტერესის მიღმა ვერ დარჩა პერიოდული პრესა. ამ თვალსაზრისით, ბევრი რამაა მნიშვნელოვანი, მაგრამ უდავოდ ღირებულია მწერლის აქცენტი იმის შესახებ, რომ „კვალის“ პირველ ნომერში აკაკი წერეთელი და ივანე მაჩაბელი ერთად იბეჭდებოდნენ (მორჩილაძე 2014: 78-79). ამ პასაჟზე შესაძლოა აქცენტი არ გაგვეკეთებინა, რომ არა ამ გამორჩეული მამულიშვილების სახელებთან დაკავშირებული ტრაგიკული

6. კუტივაძე

ისტორია, დღემდე რომ აფორიაქებს ქართულ საზოგადოებას. ბუნებრივია, ამას გვერდს ვერც აკა მორჩილაძე აუვლიდა, თუნდაც იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ აკაკისა და ვანო მაჩაბლის ურთიერთობა არ განეკუთვნება ისეთ ჩვეულებრივ მოვლენათა რიგს, რომლებიც იოლად გაფერმკრთალდება და მიეფარება თვალს. ჩვენთვისაც განსაკუთრებით საყურადღებო აღმოჩნდა, როგორაა წარმოაჩენილი აკაკი წერეთელი ვანო მაჩაბელთან ურთიერთობაში. აკა მორჩილაძე ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ აკაკიმ ვანო მაჩაბელი 5-6 წლის ასაკში გაიცნო, როდესაც „ჰამლეტის“ ცნობილი მთარგმნელი მედავითნეობდა. ამ ისტორიას სამი მოღვაწის საიდუმლოებად აღიქვამს და თვლის, რომ ამ საიდუმლოს თავისი ლიგიკური საფუძველი გააჩნია. „ჩვენ კი მაჩაბლის ცხოვრებას და თავგადასავალს შეიძლება დავარქვათ ოცწლიანი სამკუთხედი. სამკუთხედის ერთი კუთხე არის ივანე მაჩაბელი, მეორე - ილია ჭავჭავაძე და მესამე - აკაკი წერეთელი. ეს არის ძალიან უცნაური, თავისებური და საინტერესო ურთიერთობის ისტორია, რომელიც ერთ შემთხვევაში დაიწყო დიდი მეგობრობით და დამთავრდა დიდი მტრობით, მეორე შემთხვევაში კი დაიწყო დიდი მეგობრობით და დამთავრდა დიდი საიდუმლოთი“,- წერს ავტორი (მორჩილაძე 2014: 90). ბუნებრივია, განცდებითა და კონფლიქტებით სავსე ეს სამკუთხედი XIX საუკუნის პუბლიცისტიკის, ისტორიულ დოკუმენტებისა თუ მხატვრული ლიტერატურის ფურცლებზე ვერ ჩაიკარგებოდა, არც ეს პიროვნებები იყვნენ რიგითი კეთილშობილი მოქალაქეები და არც ის ასპარეზი და საქმე იყო უმნიშვნელო, რომელსაც ისინი თავდადებით ემსახურებოდნენ.

აკა მორჩილაძე ოსტატურად გადმოგვცემს ილიასა და მაჩაბლის დაპირისპირების არსს. დანახვით აღნიშნავს, რომ „ორი კარგი კაცი გადაეკიდა“ (აკა მორჩილაძე) ერთმანეთს და, სამწუხაროდ, ამ დაპირისპირებამ მაჩაბლის გაუჩინარების მძიმე დღეებშიც კი აკაკის მწარე ხუმრობად იჩინა თავი, მიუხედავად იმისა, რომ კიდევ უფრო დრამატული აღმოჩნდა ეს გაუჩინარება აკაკისათვის. „მაჩაბელს არ ჰყოლია ისეთი ერთგული და საბანკო საქმით დაუინტერესებელი მეგობარი და მხარდამჭერი, როგორიც იყო აკაკი წერეთელი“ (მორჩილაძე 2014: 95),- დაბეჯითებით აღნიშნავს XXI საუკუნის გადასახედიდან ავტორი და არც ტასო მაჩაბლისა (ივანე მაჩაბლის მეუღლენ.კ.) და აკაკი წერეთლის ურთიერთობასთან დაკავშირებულ მითქმა-მოთქმაზე ღიად საუბარს გაურბის.

ამ რთულ და უპასუხო კითხვებით სავსე ისტორიას მორჩილაძე განსჯის თანმიმდევრულად, მის ხელთ არსებულ მასალებში არსებული ინფორმაციის გათვალისწინებით და შეჯერებით. ყურადღებას ამახვილებს ტასოსა და მისი დების განსწავლულობასა და მათი მამის - ალექსანდრეს - ალღოიანობაზე. არც ის რჩება მხედველობის არედან, რომ ტასო ასაკით აკაკის ვაჟის ტოლი იყო და მას პოეტი ბავშვობიდან იცნობდა, რადგან ტასოს და, ნიცა, ცოლად

ჰყავდა ბეჟან წერეთელს, სხვიტორელ მემამულეს, რომლის შვილის ნათლიაც გახლდათ და რომელთანაც იგი ზაფხულს ატარებდა ხოლმე.

აკა მორჩილაძე საკუთარ ვერსიას ისე გადმოგვცემს, რომ ცდილობს ნეიტრალურ მთხრობელად, განმსჯელად დარჩეს. იხსენებს აკაკის ხასიათის, მისი პიროვნების დამახასიათებელ შტრიხებს, რადგანაც მნიშვნელოვნად მიიჩნევს ისეთ დეტალებს, რომლის აღდგენა ან ცოდნა ახლა უბრალოდ შეუძლებელია, საკთხს ამგვარად უყურებს: „შეკითხვა უბრალოა,-წერს ის, აკაკი ის კაცი იყო, რომელმაც თავის მეგობარს თავისი საყვარელი შერთო ცოლად? ანდა აკაკი ის კაცი იყო, თავის შინაურ და საყვარელ ოჯახში მუშტრის თვალთ რომ უყურებდა უწლოვან გოგონებს?“ (მორჩილაძე 2014: 96). ამით ეს განსჯა მთლიანად მორალურ სფეროშია გადატანილი. აკა მორჩილაძე სამართლიანად თვლის, რომ თუ ჩვენ ყოველივე ამაზე გვექნება ჩვენი პასუხები, გამოკვეთილი გვექნება ჩვენი პოზიცია. აკა მორჩილაძეს ისე მიჰყავს თხრობა, რომ სხვებისთვისაც სარწმუნო გახადოს ის, რაშიც მას თავად ეჭვი არ ეპარება. ამ თვლსაზრისით, მწერლისათვის მნიშვნელოვანი არგუმენტებია: 1. ივანე ზურაბიშვილის ჩანაწერები, რომლის მიხედვითაც, ბუნებით მოარშიყე აკაკის აღიქვამდნენ მხოლოდ პოეტად; ამასთან, ზურაბიშვილის ჩანაწერებში მისახვედრია, რომ ის ესაუბრა ტასო მაჩაბელსაც. ქალი კი უარყოფდა ჭორებში ჩარჩენილ ისტორიას. 2. აკაკის ნაკლებად ცნობილი მოთხრობა „ის“, რომლის მთავარი გმირი აჩაბეთელია (შდრ.: მაჩაბელი). მას ეუბნება მოთხრობის ავტორი, რომ უნდა დაქორწინდეს ერთ მშვენიერ ქალზე. თუ ტასოსთან საიდუმლო ურთიერთობა უნდოდა აკაკის, ამდენს მასზე არ ისაუბრებდა, თვლის მორჩილაძე, რაშიც ძნელია მას არ დაეთანხმო. 3. აკაკის ბოლომდე გაყოლილი მეგობრობა ვანოსთან; 4. აკაკის წერილები, მიმართვა - დაო, 5. ქერივი ტასო მაჩაბელი უგვარებდა აკაკის ბევრ ორგანიზაციულ საკითხს; 6. გოროდოვოს ჩვენება, რომ მან ნახა სახლიდან გამოსული მაჩაბელი. ამ თემებზე საუბრის შემდგომ საგულისხმოა, ასევე, მწერლის მიერ მკითხველისათვის დატოვებული რიტორიკული კითხვა - „ეგეც არის, აბა, როგორ ცხოვრობდა მაჩაბლის გაქრობის შემდეგ აკაკი? -„უბედურებაა ამეებზე ფიქრი, წერა და ლაპარაკი“ (მორჩილაძე 2014: 96). ესეც მწერლის პოზიციად და საბოლოოდ მაინც პასუხგაუცემელ კითხვად შეიძლება იქნას მიჩნეული, მაგრამ მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც არ არსებობს დოკუმენტურად დადასტურებული საგამოძიებო საქმე, თორემ აკა მორჩილაძის, როგორც ერთი, არცთუ რიგითი, ქართველის პოზიცია საკმაოდ მკაფიოდ და ნათლად არის გადმოცემული.

XIX საუკუნის ხდომილებათა თუ კონცეპტუალური გააზრებისას ღირებული აღმოჩნდა, ასევე, ვაჟასა და აკაკის პოლემიკა ენის შესახებ. მორჩილაძე წარმოაჩენს ორ განსაკუთრებულ შემოქმედს, რომლებმაც კარგად იცოდნენ ერთმანეთის ფასი. „ენა, რომელზეც დღეს ჩვენ ვლაპარაკობთ, აკაკის

6. კუტივაძე

ენაა. გასაკვირი არ არის, რომ აკაკი, ვისაც ახალგაზრდობაში თვითონაც უწუნებდნენ ენას და მესტირეს ემახდნენ, მგრძნობიარე იყო ვაჟას ფშაურის მიმართ“ (მორჩილაძე 2014: 121),- ამგვარად განსჯის და ასაბუთებს საკუთარ პოზიციას XXI საუკუნის ერთ-ერთი გამორჩეული შემოქმედი, რომელიც სავსებით მართებულად არჩევს თავისი ხედვის კუთხეს, თუმცა აქვე უნდა დავძინოთ, რომ ამ ტექსტის მიზანი სრულებით არ გახლავთ ღრმა ენობრივი წიაღსვლების ანალიზი. ამდენად, არ იქნებოდა მართებული თავად ამ საკითხის არსობრივი ანალიზი, რომელიც, თავის მხრივ, ლინგვისტურ წიაღსვლებსაც მოიცავს. ეს არც აკა მორჩილაძეს აქვს მიზნად დასახული.

ისევე, როგორც რეალურ ყოფაში, „ქართული რევოლუციის“ მიხედვითაც, არანაკლებ დასამახსოვრებელია აკაკი წერეთლის ფიგურა რევოლუციის დღეებში, რასაც თავისი ლოგიკური ახსნა აქვს. დიდმა პოეტმა თარგმნა ინტერნაციონალი, გამოსცა ქართული ყოველკვირეული კარიკატურებიანი გაზეთის - „ხუმარას“ პირველი და ერთადერთი ნომერი, რის გამოც მეტეხის ციხეშიც მოუწია ერთი დღით ჯდომამ. ეს კი XIX საუკუნის ერთგვარ ლოგიკურ ფინალად აღიქმება. 1915 წელს გარდაიცვალა მეორე ბუმბერაზი „თერგდალეული“ - აკაკი წერეთელი, 1910-იანი წლების მეორე ნახევრიდან კი ნამდვილად თვისებრივად ახალი საუკუნე დაიწყო, რევოლუციური ფანატიზმით იმაზე მეტად დაღდასმული, ვიდრე XIX საუკუნის ბოლო იყო.

აკა მორჩილაძის ამ ნარატივიმა მკაფიოს წარმოაჩინა, რომ აკაკის ფიგურა გვერდაუვლელია მთელი მისი მოღვაწეობის განმავლობაში და არ არსებობს პერიოდები, როდესაც ის ნაკლებ აქტიური იყოს ან მეტ-ნაკლებად გამდგარი საზოგადოებრივ-კულტურული მოვლენებისაგან. ამდენად მისი პერსონა დაკავშირებულია ისეთ მოვლენებთან, როგორებიცაა: ვორონცოვის მოღვაწეობის პერიოდი და ამით გამოწვეული ოპტიმიზმი, რუსეთის წინააღმდეგ საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლა, 1905-1907 წლების რევოლუცია, გამოკვეთილი, აკაკის თავდადება საზოგადო საქმისა და სამშობლოსათვის, უაღრესად საგულისხმო და ანგარიშგასაწვია აკაკის ნაწერებში შემონახული თანამედროვეების (ი. გოგებაშვილი, ი. მაჩაბელი, ვაჟა-ფშაველა...) შტრიხები. ასევე, აშკარაა მისთვის დამახასიათებელი ნიჭიერება, იუმორი, ადამიანური სისუტეები: ბანქოს თამაშის სიყვარული, მუდმივი ვალები, მოარშიყე ბუნება. ამ ყოველივეს ერთვის ოჯახური ურთიერთობის სირთულეც.

აღსანიშნავია, რომ აკა მორჩილაძე აკაკის შესახებ ქმნის მხატვრულ ნარატივსაც და მას პერსონალურად უძღვნის სპეციალურ სატელევიზიო გადაცემას, მას ეკუთვნის 2015 წელს აკაკი წერეთლის დაბადებიდან 175 და გარდაცვალებიდან 100 წლის საიუბილეო თარიღებთან დაკავშირებით გამოცემული წიგნი-ალბომის ტექსტიც, მაგრამ ნიშანდობლივია, რომ აკაკის ფიგურა იმდენად აქტიური, მნიშვნელოვანი და შთამბეჭდავია XIX საუკუნის

მეორე ნახევრისა და XX საუკუნის პირველი ათწლეულის საქართველოს საზოგადოებრივ კულტურულ ყოფაში, მაშინაც კი, როდესაც აკაკი წერეთლის შესახებ თხრობა არ არის ავტორის უმთავრესი მიზანი, ცალკეული ფრაგმენტებით მაინც იკინძება ამ დიდი და გამორჩეული შემოქმედის თითქმის მთლიანი პორტრეტი, რომელიც ამავე დროს მრავალპლასტიანი და მრავალწახნაგაა. ამასთან, უნდა ითქვას, რომ ამგვარი ფრაგმენტულობაც პოსტმოდერნისტული ხელოვნების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია, აკა მორჩილაძე კი ერთ-ერთი თვალსაჩინო თანამედროვე პოსტმოდერნისტი ავტორი.

ლიტერატურა

ავალიანი 2000: ლალი ავალიანი, გამოთხოვება ძველ თბილისთან, ძრწოლა ახალი თბილისის წინაშე. „განახლებული ივერია, #8-9, 2000.

ბრეგაძე 2008: ლევან ბრეგაძე, მოთხრობები ლიტერატურაზე, თბილისი, 2008.

ბაქრაძე 1992: აკაკი ბაქრაძე, ილია და აკაკი. თბილისი: საქართველო, 1992.

კალანდია 1999: ლანა კალანდია, „გადაფრენა მადათოვზე და უკან“ (ციტაციის გააზრებისათვის), „ლიტერატურა და სხვა“, #1, 1999.

მორჩილაძე 2014: აკა მორჩილაძე, ქართულის რვეულები - XIX საუკუნის სურათები. თბილისი, 2014.

პაიჭაძე 2006: თამარ პაიჭაძე, კალეიდოსკოპური აღქმა თუ რეალობა?! „ლიტერატურული ძიებანი“, XXVII, 2006.

ქასრაშვილი 2010: ირაკლი ქასრაშვილი, „ქართული უტოპიის ქრონიკები“, ელ. რესურსი: <https://burusi.wordpress.com/2010/05/25/aka-morchiladze/>

ჭავჭავაძე 1987: ილია ჭავჭავაძე, თხზულებანი, ტომი I, პოეზია. თბილისი: მეცნიერება, 1987.

ხარბედია 2011: მალხაზ ხარბედია, - „კუნძულების გოთიკა“, ელ. რესურსი: <https://burusi.wordpress.com/2011/02/24/malkhaz-kharbedia-6/>

Literature and Literary Theory

Akaki Tsereteli's Reception in Aka Morchiladze's Narrative ("Georgian Notebooks")

Nestan Kutivadze

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia
nestani.kutivadze@atsu.edu.ge

Aka Morchiladze is one of the outstanding representatives of modern Georgian literature. In his works Georgia's past and the artistic portraits of many historical figures are very well represented through narrating specific dates and facts without much documentary accuracy. "Georgian Notebooks" is this type of a book. In a centuries-long retrospective the article analyzes how active the figure of a prominent Georgian poet and public figure of XIX century – Akaki Tsereteli is in such a cultural discourse when the aim of the author is not to create an independent opus specifically about him. This narrative by Aka Morchiladze clearly shows that throughout his entire career Akaki's figure cannot be bypassed and there are no periods when he is either less active or isolated from socio-cultural events. An almost complete portrait of a distinguished writer is painted by means of the fragments in the text.

Keywords: fragment, postmodernism, narrative, reflection.

Aka Morchiladze is one of the most distinguished and successful contemporary Georgian writers, who has managed to make his texts attractive and interesting for readers of different tastes that are mainly created using postmodernist aesthetics, not to mention his critical discourse. The writer caught the attention of literary critics immediately after the publication of his first works and a number of notable letters were printed by scholars of various generations regarding the artistic characteristics and worldview expressed in his work. From a thematic point of view, it is obvious that the prose writer creates the artistic history of the XIX-XX centuries through narrating specific dates and facts without much documentary accuracy. He describes the essence of the event, the character of a person because this perspective is the key point for him as a writer even when it comes to depicting a well-known historical fact or a person. In this way, quite often, a multi-faceted portrait is created, of course, seen from the author's prism, in which a kind of intrigue can be found.

"Georgian Notebooks" is a book of this type. It presents the fragments of the socio-cultural life of Georgia in XIX century and the author calls them pictures. The writer shows how this diverse and contradictory time is experienced, judged, and interpreted from XXI century. Of course, the reader's curiosity is sharpened by the

author's attitude towards more or less common views, by his subjective reflection, especially when the book brings well-known events and figures to life.

In "Notebooks" a separate chapter is not dedicated to Akaki Tsereteli. However, from the very beginning it was unthinkable to start or finish the story about Akaki's century without creating the icon of the poet.

Through the method of detailed reading in the centuries-long retrospective there is an attempt to observe how the figure of Akaki Tsereteli is active in such case when the author does not aim to create an independent opus about one of the greatest Georgian figures.

The passages of Akaki Tsereteli's life in Morchiladze's narrative will come to the fore when talking about the turning points or cultural events in the history of Georgia, when recalling well-known personalities and analyzing the details of national dignity.

It is obvious that even the instant retrospective of the XIX century is unimaginable without a monumental figure of Ilia Chavchavadze. In this case, there are no longer major and minor topics, all perspectives acquire equal importance.

In Aka Morchiladze's consciousness, the names of Ilia and Akaki are paired like of backgammon players. It should be noted that in general, the names of Ilia and Akaki are paired in the consciousness of the Georgian nation as well. To prove this, it is enough to recall Akaki Bakradze's book - "Ilia and Akaki" (Akaki Bakradze), as well as the famous sculpture of Ilia and Akaki in front of the First Classical Gymnasium in Tbilisi (the author, sculptor: Valentin Topuridze, Ivereli, photo archive e-resource <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/207863>).

Moreover, such a tandem allows him to highlight the different temperaments of the two brilliant writers. Ilia Chavchavadze, who is very cautious in the game, and Akaki _ a follower of "luck games", who always lost compared to Ilia.

The author continues the story about Ilia, but it is easy for the reader to notice that even in this case the tandem is much more valuable than other people who are fascinated by the game, even the players who Ilia played with and defeated him. These few fragments clearly show the human sides of these two distinguished patriots that moved always to the background when it came to state or socio-cultural events.

When we want to follow the formation of the public opinion of the XIX century, the prominent Georgian public figure and publicist Dimitri Kipiani always becomes a subject of special reflection and along with him Akaki Tsereteli's "Dawn" becomes some kind of a milestone. Aka Morchiladze combined this work with another noteworthy work by Akaki - "To the Dagger". In this way, he revived the roaming story that "To the Dagger" was hung on the walls at a very critical time for the Georgians and encouraged the nation. Aka Morchiladze rightly notes that it does not

6. კუტივადე

matter when this poem was written, because in this case, it is more valuable what impact the particular text had, how it was perceived and what the reader's reflection on it was.

It is natural that the author took an interest in the tragic story connected with Akaki Tsereteli and the famous writer and publicist Ivane Machabeli. Morchiladze judges the history full of difficult and unanswered questions in a consistent manner, taking into account the information in the materials at his disposal. Aka Morchiladze conveys his version in such a way that he tries to remain a neutral narrator and a judge. He recalls the characteristic traits of Akaki, the features characteristic of his personality as he considers such details, which are merely impossible to restore and to know, to be of much importance. The judgment is completely transferred to the moral realm. The position of the writer can be considered as an unanswered question as there is no documental confirmation of the investigative case; otherwise the position of Aka Mochiladze, as of a non-average Georgian, is quite clear.

According to the "Georgian notebooks", the figure of Akaki Tsereteli in the days of the revolution of 1905-1907 is no less memorable than in real life. It has its own logical explanation. The great poet translated "the Internationale", published the first and the only issue of the Georgian weekly newspaper with cartoons - "Khumara" (Joker). Because of that he had to stay in Metekhi prison for one day. This is perceived as a kind of logical finale of the XIX century. Akaki Tsereteli died in 1915, and the second half of the 1910s marked the beginning of a truly qualitatively new century that was more distinguished by revolutionary fanaticism than the end of the nineteenth century.

The narrative by Aka Morchiladze made it clear that throughout his entire career Akaki's figure cannot be bypassed and there are no periods when he is less active or more or less isolated from socio-cultural events. Thus, his persona is related to events such as Vorontsov's period and the optimism caused by it, Georgia's national liberation movement against Russia, the 1905-1907 revolution. Akaki's devotion to public affairs and his homeland is highlighted. The traits of contemporaries (I. Gogebashvili, I. Machabeli, Vazha-Pshavela ...) preserved in Akaki's writings are highly significant and should be taken into account. Also, his talents, humor and human weaknesses are obvious: the passion for playing cards, constant debts, flirting nature accompanied by the difficulty of family relationships.

It should be noted that Aka Morchiladze also creates an artistic narrative about Akaki and personally dedicates a special TV show to him. He is also the author of the text of a book-album published in 2015 on the occasion of the 175th anniversary of Akaki Tsereteli's birth and the 100th anniversary of his death. But it is noteworthy, that the figure of Akaki is so active, important and impressive in the public cultural life of Georgia in the second half of the XIX century and the first decade of the

XX century that even when the narration about Akaki Tsereteli is not the author's main goal, almost complete portrait of this great and distinguished writer, that is multilayered and multifaceted at the same time, can still be painted by means of separate fragments. At the same time, it should be noted that such fragmentation is one of the important features of postmodern art, and Aka Morchiladze is one of the prominent contemporary postmodern authors.